

*А. О. Ткаченко, канд. юрид. наук, канд. іст. наук, доц.,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ’ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток наукових знань потребує уважного ставлення до проблем методології банківської діяльності, адже відсутність науково обґрунтованої методологічної бази призводить до неправильного сприйняття її змісту. Особливий інтерес для дослідників становить ХІХ ст., коли були здійснені одні з перших спроб розв’язати окремі теоретико-методологічні проблеми банківської діяльності.

Методологічною проблемою стали загальнотеоретичні уявлення про місце та роль кредитно-банківських установ, мета і завдання їхньої діяльності. У ХІХ ст. банки розглядалися як вища форма кредитного посередництва і найважливіший орган вексельного та грошового обігу. Відповідно до цього визначалася і мета їхньої діяльності – створити систему кредиту, яка забезпечувала б капіталу вигідніше, доступніше і менш ризиковане розміщення. Завдання банків зводилося до регулювання кредитно-грошового обігу. Згідно з цим банки були кредитними посередниками і чинниками грошового обігу.

Цікавою видається і класифікація банків на кредитні та оборотні. Очевидно, слід зазначити, що з самого початку свого виникнення банки поєднували послуги з переказу грошей із кредитними операціями, тому поділ їх на оборотні та кредитні мав передусім теоретичне значення. Завдання перших полягало в тому, щоб створити можливість для одних вигідно поміщати свої вільні капітали, а для інших – користуватися цими капіталами на більш вигідних умовах. Відповідно до цього вони виконували дві основні операції – прийом вкладів і надання позик.

Оборотні банки мали на меті полегшити та прискорити грошовий обіг, усунути всі незручності, що, так чи інакше, супроводжували безпосереднє пересування грошей і цінностей, та об’єднати різноманітні платіжні угоди. Це досягалося тим, що банки ставали загальним касиром групи осіб, які довіряли йому свої засоби для виробництва за рахунок їхніх платежів.

Історично оборотні банки виникли раніше за інших. Перші банківські операції були пов’язані головним чином із переказом грошей і торгівлею платіжними цінностями. Такий же характер діяльності мали і перші банки італійських міст, жиробанки. Аналогічну мету переслідували й депозитні банки, які не мали права пускати в оборот довірені їм внески без дозволу вкладників. Найбільший розвиток оборотні банки отримали в ХVІІ ст., коли з’явилися емісійні банки, що ввели в обіг

новий, легкий, рухливий і загальнодоступний платіжний засіб – банковий квиток.

Набагато важливіше значення мав поділ на банки короткострокового (комерційні) та довгострокового (земельні) кредиту. Різномірні за своїми економічними умовами комерційний і земельний кредит вимагали кожен для себе особливої організації. Таким чином з'явилися дві системи установ комерційного та земельного кредиту. Законодавством, проте, спеціалізація банкових операцій була проведена не повною мірою. Справа в тому, що в 1862 р. в Росії майже не існувало іпотечних банків, оскільки старі були вже ліквідовані, а нові ще не відкрилися. До того ж, у провінційних, діючих в обмеженому районі, кредитних установах було зручніше не проводити різкої межі між короткостроковими та довгостроковими операціями.

Комерційні, або торговельні, банки за характером операцій, що переважали, мали назву облікових або позикових банків. Але оскільки до сфери діяльності комерційних банків у XIX ст. входили як облік векселів та інших торговельних зобов'язань, так і позики під заставу рухомих цінностей, то ці назви не мали наукового значення. Особливий вид комерційних банків становили банки, відомі як *Credits mobiliers*, які спеціалізувалися на реалізації акцій, облігацій та інших процентних паперів і були посередниками між новими акціонерними установами та власниками вільних грошових коштів.

Джерела оборотних коштів банків мали різне походження. Їхній основний капітал міг бути асигнований або з загальнодержавних засобів, або відрахований із сум, що належали якому-небудь стану, міському товариству чи земству, або ж зібраний підпискою на акції; нарешті, оборотний капітал міг бути утворений з пайових внесків або від реалізації заставних зобов'язань групи осіб, пов'язаних круговою порукою. Звідси, за способом утворення оборотного капіталу, банківські установи розділялися на: 1) державні, 2) станові, 3) громадські (міські, сільські, земські), 4) акціонерні, 5) кредитні товариства і 6) товариства взаємного кредиту. У термінологічній лексичі, що стосувалася банківської діяльності, всі банківські установи, що діяли на території України (за винятком Херсонського земельного банку), відомі як “товариства” (кредитні, взаємного кредиту, позичкоощадні).

До розряду теоретико-методологічних варто віднести й проблему визначення функцій банків. Найважливішою функцією банків у період їх створення, зазначає І. І. Д'яконова у статті “Історичні аспекти розвитку банківської системи України”, було посередництво в кредиті, необхідність якого зумовлювалася тим, що безпосереднє надання вільних грошових капіталів у позику їх власниками промисловим і торговим підприємцям наштовхувалося на низку перешкод: 1) незбіг між

розмірами грошового капіталу, що пропонується в позику, та розмірами попиту на нього; 2) незбіг між термінами вивільнення грошових капіталів у позикових капіталістів і термінами, на які вони потрібні позичальникам; 3) непоінформованість власників грошового капіталу про кредитоспроможність позичальників.

Застосування викладеного вище наукового інструментарію та основоположних наукових висновків щодо вивчення діяльності кредитно-банківської системи, загальнотеоретичні уявлення про місце та роль кредитно-банківських установ у державі дають можливість усебічно проаналізувати процес становлення та розвитку банківської діяльності, визначити місце і роль банківських установ в економічній системі держави.

*Г. М. Шамота, канд. екон. наук,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

В умовах посткризових деформацій та економічних перетворень у промисловій сфері, проблеми фінансово-кредитного забезпечення набули значного загострення. До того ж процес кредитування ускладнюється, оскільки динаміка процентних ставок залишається невідконтрольною, кредитна політика належить до найслабших ланок державного регулювання, а теоретичні й методологічні підвалини цього процесу не відповідають сучасним вимірам економічного простору. Одночасно постала проблема розбудови адекватної фінансово-кредитної інфраструктури як потужного стабілізаційного важеля та інструмента спрямування в промислову сферу економіки істотних фінансово-кредитних потоків.

Теоретичним і практичним аспектам функціонування фінансово-кредитної інфраструктури та фінансових посередників на сучасному етапі присвячена велика кількість наукових праць. Вивченням даної проблематики займалися такі вітчизняні науковці: І. Алексєєва, О. Бала, О. Барановський, П. Беленький, О. Другова, В. Корнєєва, В. Кремень, М. Савлук, В. Унінець-Ходаківська, І. Школьник, О. Шевцова, П. Рубанов та інші. А серед зарубіжних науковців цю проблему розглядала більша кількість науковців, серед яких: Л. Ожєс, Р. Левін, Р. Фішмен, К. Сімс та інші.

Не зменшуючи значущості й вагомості напрацювань та досягнень наукового загалу, слід все ж констатувати, що залишається недостатньо розглянутим рівень осмислення економічною наукою теоретичних і практичних аспектів ролі та місця фінансово-кредитного забезпечення